

Як щодо пари, яка проживає разом як чоловік і дружина, але не має реєстрації шлюбу? Які майнові права та обов'язки вони мають без свідоцтва про шлюб?

Стаття 21 Кодексу визначає шлюб як сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. У першому читанні закон можна було трактувати так, що якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але без оформлення таких стосунків як шлюб, це саме по собі не є достатньою підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя. Проте стаття 74 Кодексу чітко визначає наступне:

(1) якщо жінка ТА чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою та будь-якою іншою особою, майно, набуте за час такого спільного проживання, належить їм на праві спільної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між їх;

(2) на майно, що перебуває у спільній власності жінки та чоловіка, які проживають разом сім'єю, але без реєстрації офіційного шлюбу, поширюються загальні правила, передбачені законом для спільної власності осіб, які перебувають у офіційному шлюбі, тобто рівні права щодо володіння, користування. та відчуження такого майна.

За загальним правилом, Україна матиме юрисдикцію щодо будь-якого майна, яке знаходиться на її території, а також у випадку, якщо одна із сторін доведе, що спільне проживання мало місце в Україні, або подає позов до суду в Україні. Таким чином, партнер, який стверджує про наявність шлюбних відносин, незважаючи на відсутність реєстрації шлюбу, повинен буде довести факт спільного проживання в Україні та ведення спільного господарства в Україні.

Спільне проживання та ведення спільного господарства може підтверджуватися різними обставинами, характерними для сімейних відносин (проживання чоловіком і дружиною в

одному житловому приміщенні, спільне харчування, спільність бюджету, взаємний догляд, придбання майна для спільного користування). На жаль, українське сімейне законодавство не містить конкретних вимог щодо визначення того, який період спільного проживання (спільного проживання подружжя) є достатнім для визначення наявності шлюбних відносин. Більше того, спільне проживання не обов'язково має розпочатися в Україні, але воно має відбуватися в Україні принаймні протягом певного періоду часу, достатнього для того, щоб суд міг встановити фактичні шлюбні стосунки. Виходячи із судової практики та коментарів Верховного Суду України, вбачається, що будь-яка конкретна умова підлягатиме фактичній перевірці судом у кожному окремому випадку (за показаннями свідків, фактом спільного набуття майна для спільного користування при спільному проживанні тощо).

Виходячи з вищевикладеного, якщо партнер без офіційно зареєстрованого шлюбу купує квартиру (будинок), власник наражається на значні ризики, серед яких::

- (а) стосунки між чоловіком і жінкою, які проживають разом, можуть бути визнані судом такими, що проживають у сім'ї (тобто фактичними шлюбними відносинами)
 - (b) нерухоме та рухоме майно, придбане однією стороною протягом періоду їхніх відносин, може вважатися спільною власністю обох сторін. У такому випадку друга сторона має право здійснювати свої права (володіння, користування та розпорядження таким майном) так, ніби перебуває у шлюбі з власником майна.
- За загальним правилом, суд може визнати відносини шлюбними і підтвердити права спільної власності обох з подружжя лише тоді, коли:
- (а) чоловік і жінка не перебувають у шлюбі з будь-якою іншою особою, та
 - (b) у них склалися давні стосунки, типові для подружжя.

Відповідно до статті 3 цього Кодексу сім'ю становлять особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Суд може визнати стосунки подружніми, беручи до уваги докази та підтверджуючі документи, що підтверджують спільне проживання, спільні покупки (рахунки), спільне утримання домашнього господарства, будь-яку спільну відпустку тощо.

Як тільки суд визнає стосунки між чоловіком і жінкою шлюбними, це, отже, спричиняє право таких чоловіка та жінки на спільну власність на будь-яке майно, нажите за час їхнього союзу. «Спільна власність» може включати комерційну/житлову нерухомість, землю, транспортні засоби, гроші, акції та інші цінні папери, рахунки в банках (кредитних установах) та будь-що інше, придбане за час спільного проживання подружжя, крім випадків, коли:

- (1) інше передбачено письмовим договором, укладеним між сторонами, або
- (2) таке майно за законом не може бути спільною власністю.

Крім того, Законом України передбачено, що будь-яке майно, яке перебуває в особистій приватній власності подружжя, не може вважатися спільною власністю, навіть якщо відносини сторін були визнані судом фактичними відносинами подружжя. Зокрема, статтею 57 Кодексу майно визначається як «особиста приватна власність», якщо воно було набуто у власність:

- (1) до шлюбу (або відносин, які можуть вважатися шлюбом);
- (2) протягом шлюбу, але за договором дарування або в порядку спадкування;
- (3) протягом шлюбу, але за гроші, що належать їм особисто;
- (4) для індивідуального користування (наприклад, майно було придбано за гроші, що належали особисто власнику, або придбані до того, як відносини між сторонами дійсно почалися).

Членами сім'ї власника вважаються його дружина, їхні діти та батьки. На жаль, членами сім'ї власника можуть визнаватися й інші особи, у тому числі теща, якщо вони постійно проживають разом із власником і ведуть спільне господарство (ст. 64 Житлового кодексу України). Якщо відносини між двома партнерами визнані судом шлюбними, вони вважаються членами сім'ї один одного. Відповідно до статті 156 Житлового кодексу України члени сім'ї власника жилого будинку (квартири), які проживають разом з ним, мають право на користування цим жилим приміщенням нарівні з власником, якщо іншим договором не регулюється користування цим будинком. (квартири) членами сім'ї укладається між власником і такими членами сім'ї при їх вселенні в будинок (квартиру).

Важливо, що припинення сімейних відносин з власником нерухомості не скасовує законних прав колишніх членів сім'ї на користування житлом. Враховуючи норми Житлового кодексу України щодо права фактичного та колишніх членів сім'ї на користування квартирою (безоплатно чи платно), ймовірність виселення будь-якого «сім'янина» без зареєстрованого офіційного шлюбу (навіть якщо такі стосунки є вже закінчено) на законних підставах досить невелика, якщо тільки всі питання користування квартирою такою стороною чітко не визначені попередньою домовленістю з власником.

Як і у випадку з подружніми парами, українське законодавство визначає права та обов'язки сторін один перед одним та перед будь-якими спільними дітьми, якщо:

- 1) доведено факт спільного проживання, в тому числі факт спільного проживання в Україні;
- 2) дитина є громадянином України;
- 3) дитина постійно проживає в Україні.

Найважливішим обов'язком, який виникає в описаній ситуації, є сплата аліментів на утримання неповнолітніх дітей. Аліменти на дитину обчислюються у відсотках від заробітної плати/доходів або визначаються судом.

При визначенні спільно нажитого майна з метою його подальшого справедливого розподілу між сторонами постановою Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 1998 року № 16 "Про застосування судами України окремих норм Сімейного кодексу України" зобов'язує суди встановити розмір спільно нажитого майна, наявного на момент припинення спільного ведення домашнього господарства (сумісного проживання), визначити джерело та час набуття зазначеного майна. Як правило, спільною сумісною власністю є будь-яке рухоме та нерухоме майно, набуте за час спільного проживання подружжя (спільного проживання).

Майно, що належало одній із осіб, може бути визнане спільною сумісною власністю, якщо сторони домовилися про це за договором або якщо судом буде встановлено, що за час спільного проживання вартість такого майна зросла внаслідок праці, або фінансові витрати іншої особи або їх обох.